

Índex

PRÒLEG DE JAUME BARRULL	7	LA VIDA A LA REREGUARDA: LES COL·LECTIVITATS AGRÍCOLES A LES GARRIGUES	107
INTRODUCCIÓ.....	9	Procés col·lectivista.....	109
ESCLATA LA GUERRA. COMENÇA LA REVOLUCIÓ.....	15	Les col·lectivitats.....	114
L'intent de cop d'estat i el seu fracàs a Lleida.....	17	Data de fundació/Data de referència	111
La participació civil en l'ajuda als revoltats.....	17	Habitants de la localitat/Membres de la col·lectivitat	117
Garriguencs implicats en la participació civil d'ajuda als revoltats.....	21	Superfície de terres col·lectivitzades/Superfície de terres expropiades o confiscades / Aportació voluntària.....	119
La participació civil en la lluita contra els rebels, garriguencs implicats.....	24	Sistema de remuneració.....	122
Formació del nou poder revolucionari.	24	Sistema d'intercanvis	124
Els comitès revolucionaris.....	24	Cultius i bestiar.....	125
La formació dels comitès locals	25	Instal·lacions col·lectives	127
La constitució dels nous ajuntaments	92	Procediments especials / Prestacions socials.....	130
Tensions revolucionàries: el cas dels fets d'Octubre a Cervià de les Garrigues.....	37	Cens i característiques de les col·lectivitats formades a la comarca de les Garrigues durant la guerra civil.....	133
LA REPRESSIÓ REVOLUCIONÀRIA	47	Crisi i desaparició de les col·lectivitats..	133
La repressió religiosa.....	52	EL FRONT DEL SEGRE: LA PRIMERA REREGUARDA.....	137
Persecució religiosa als pobles pertanyents al bisbat de Tarragona.....	54	Repercussions de la batalla de Lleida ...	139
Persecució religiosa als pobles pertanyents al bisbat de Lleida	59	La situació militar als pobles de la comarca	140
La repressió civil i militar.....	66	Els refugiats	150
La justícia del poble: l'actuació del Tribunal Popular	67	De l'acollida al conflicte?	151
El retorn a la justícia republicana i l'actuació dels tribunals populars ...	82	Anàlisi del volum de refugiats als municipis de les Garrigues i comparació amb la resta de comarques i regions	154
L'acció dels comitès locals i dels incontrolats	87	Aproximació a la comarca dels refugiats víctimes de la guerra	157
Camps de treball i presons	89	Llista dels refugiats morts a la comarca.....	160
Retirada de l'exèrcit republicà	95		
Víctimes de la repressió civil	97		

LA CAIGUDA DE LES GARRIGUES (DESEMBRE 1938-GENER 1939).....	165	EPÍLEG: TEMPS DE SILENCI I REPRESSIÓ...	225
La derrota a l'Ebre i l'ocupació de Catalunya: precedents i plantejament general	71	APÈNDIX	231
El trencament del front del Segre i l'ocupació militar de la comarca: la batalla de les Garrigues	172	Participació d'altres garriguencs en el cop d'estat.....	233
Pluja de foc a les Garrigues. Els atacs aeris a la comarca	189	Altres víctimes de la repressió	233
Quantitat de bombardejos a la comarca.....	190	Civils víctimes d'accidents derivats de la guerra.....	240
Localitats on es produïren els bombardejos.....	191	Les col·lectivitats. Estatuts de la col·lectivitat Cultural Obrera de la CNT al poble de la Granadella.....	242
L'Aviazione Legionaria italiana i la seva intervenció a la comarca de les Garrigues	193	Emissions de paper moneda a la comarca de les Garrigues	244
La Legió Còndor de la Luftwaffe alemanya i la seva intervenció a la comarca de les Garrigues.....	203	Relació de víctimes garriguenques en acció de guerra.....	252
La Brigada Aèria Hispana i la seva intervenció a la comarca de les Garrigues.....	207	Relació d'altres víctimes en acció de guerra	269
Víctimes dels bombardeigs	208	BIBLIOGRAFIA I FONTS	271
Els bombardeigs realitzats a la comarca.....	216		
Els refugis	221		

Pròleg

Un lector o lectora poc atents podrien pensar, a la vista dels nombrosos llibres publicats sobre la Guerra Civil Espanyola de 1936-1939, que ja està tot dit. Però el cas és ben un altre: queden encara moltes coses per dir. En primer lloc perquè el pas del temps —i els canvis en les circumstàncies— ofereixen noves dades, noves possibilitats de recerca, que si potser no canvien la interpretació global del conflicte, sí que introdueixen matissacions interessants i sovint importants. D'altra banda, el mateix pas del temps —i els canvis en les circumstàncies— fan que l'historiador o la historiadora analitzi aquells fets des d'una perspectiva nova i que, en conseqüència, faci una lectura diferent d'uns mateixos fets. A més, l'estudi de la guerra civil és una bona prova que el distanciament generacional sempre és important a l'hora de fer història contemporània. Finalment, sempre la història local aporta una visió distinta d'allò que potser des d'un punt de vista generalista havia passat per alt. Totes aquestes reflexions vénen a tomb d'aquest llibre de Josep Rubió Sobrepre, *La Guerra Civil a la comarca de les Garrigues (1936-1939)*, ja que, per totes les raons esmentades, significa una aportació important a l'estudi de la guerra civil en general, i a la història de les Garrigues en particular.

En primer lloc, s'ha d'assenyalar que aquest és un treball d'història comarcal, amb el benentès, però, que no es planteja com una anàlisi de la repercussió dels esdeveniments i de les dinàmiques generals a la comarca, sinó com una anàlisi autònoma. Sense perdre de vista, però, la història comparada, tant en l'àmbit català com en l'espanyol, única manera de no confondre's i acabar pensant que allò que va passar en un lloc concret va ser únic i irrepetible. No és la primera vegada que s'aborda aquest capítol de la història d'aquesta comarca, el mateix Josep Rubió, amb anterioritat, ha publicat alguns treballs sobre diferents aspectes parcials, però sí que és la primera vegada que s'aborda tot el període bèl·lic sencer, des de l'intent de cop d'estat (juliol de 1936) fins a la total ocupació de la comarca per part de les tropes del general Franco (gener de 1939) i tots els aspectes: els econòmics, els socials i polítics i els militars.

També s'ha d'assenyalar la importància de les fonts documentals consultades, que han estat nombrosíssimes, tant locals (arxius dels municipis de la comarca) com comarcals, regionals, nacionals, de l'estat Espanyol i diocesanes. Els aspectes militars se sustenten en una àmplia base documental consultada en arxius militars espanyols i italians. Per a qüestions puntuals s'ha recorregut a les fonts orals, bé de testimonis directes o bé d'aquelles persones que poden donar compte de la memòria oral del poble o de la comarca, completar algunes llacunes i aportar la perspectiva, sempre diferent, de la persona que ho va viure de prop.

La primera part del llibre està dedicada a l'anàlisi del marc comarcal, principalment des del punt de vista de la seva economia; s'analitzen, també, les diferents forces socials i polítiques presents, fent una breu referència a la seva actuació durant el període immediatament anterior als fets de juliol de 1936. Es posa una especial atenció en les implicacions civils en l'intent de cop d'estat de juliol de 1936, clar exponent de les tensions socials i polítiques que es vivien en la societat d'aleshores. Un tema, però, que massa sovint no s'ha tingut en consideració, o s'hi ha passat molt per sobre, principalment a Catalunya, on hi ha hagut un cert interès a afirmar que la guerra ens havia estat imposada des de fora.

S'aborden, també, les diferents dinàmiques generades a partir del fracàs del cop d'estat: l'aparició d'un nou poder als pobles de la comarca i la seva evolució, la repressió revolucionària i les col·lectivitzacions així com les tensions originades en el si del bloc republicà-revolucionari a causa d'aquestes mateixes dinàmiques. Des d'aquesta òptica,

la de les perspectives que va obrir el fracàs del cop d'estat, s'enfoca la qüestió de les col·lectivitacions. Van ser més una resposta de la pròpia dinàmica econòmica i social de la comarca, que no una lluita per la propietat de la terra: propietat privada contra propietat col·lectiva; en tot cas, entenc que aquesta és una perspectiva molt innovadora. D'acord amb aquesta perspectiva, doncs, l'opció per una solució col·lectiva sembla, en primer lloc, influenciada per la necessitat de trobar una sortida a una vida molt precària, marcada per un treball molt dur; i, en segon lloc, i potser sobretot, apareix com una conseqüència de la radicalització en l'experiència cooperativista posada en marxa en temps de la Mancomunitat de Catalunya i que ja s'havia manifestat com un primer element de ruptura, tant de les velles estructures de l'economia familiar com, també, de les relacions entre les diferents forces socioeconòmiques, si més no a escala local.

Fins l'abril de 1938, estrictament, la guerra havia transcorregut relativament lluny de les Garrigues, ara bé, durant aquell mes la ciutat de Lleida i bona part de les comarques de Ponent van caure en mans de l'exèrcit franquista. Aquest fet va convertir les Garrigues en la primera rereguarda republicana. Els aspectes més directament relacionats amb la guerra, fins aleshores allunyats, es van fer molt presents: hi va haver els primers bombardejos protagonitzats per l'aviació rebel, alhora que l'Exèrcit de la República, amb tots els inconvenients que el fet comportava, es feia cada cop més present en molts pobles garriguencs. La nova situació va generar, també, una nova dinàmica social provocada per la nova allau de refugiats que van arribar a la comarca. Aquesta dinàmica s'analitza tant des d'un punt de vista quantitatiu com de les seves repercussions sobre la vida quotidiana i, en conseqüència, els conflictes que es van generar. S'estudia, també, el nombre de víctimes que es van produir entre aquest refugiats.

La darrera part del llibre està dedicada a l'anomenada "Batalla de les Garrigues", és a dir, a les darreres setmanes de 1938 i primeres de 1939, des del moment que les tropes franquistes van trencar el front del Segre i van començar a ocupar la comarca. Sovint es dóna per fet que un cop es va trencar el front del Segre l'exèrcit republicà es va esfondrar mentre els franquistes avançaven sense trobar entrebancs importants. Res més lluny de la realitat, els republicans van resistir d'una manera tenaç, mentre l'artilleria i sobretot l'aviació enemiga bombardejava intensament la comarca per tal d'acabar amb qualsevol focus de resistència i, potser, com va ser costum en aquella guerra, acabar de doblegar la voluntat de la població civil. Josep Rubió estudia minuciosament els bombardeigs que va sofrir la comarca i indica quin dels exèrcits presents els va executar: l'italià, l'alemany o l'espanyol, així com la naturalesa i composició dels exercits que hi van prendre part, la seva actuació i els seus moviments. Rubió fa un acurat inventari del nombre de víctimes civils dels bombardeigs i de la seva naturalesa. De fet, hi ha, també, un particular interès a avaluar el cost humà que la guerra va significar per a les Garrigues, fins al punt que aporta moltes dades sobre els garriguencs i les garriguenques que van trobar la mort, per una causa o una altra, lluny de la comarca.

L'origen d'aquest llibre és la tesi doctoral que Josep Rubió va llegir aquest mateix any a la Universitat de Lleida i que va obtenir tots els reconeixements del tribunal. A l'hora de convertir-la en un llibre que sigui accessible a un públic lector ampli ha hagut de sacrificar no poca informació i part de l'aparat que una tesi doctoral exigeix. El doctor Rubió va complir amb aquelles exigències i compleix, ara, amb aquest llibre, i d'acord amb una ja llarga trajectòria, amb el seu compromís de servei a les Garrigues i molt singularment a la seva cultura. Només em resta desitjar que tingui tota la sort i tot el ressò que es mereix.

Introducció: les Garrigues, breu radiografia comarcal*

¡Quina glòria la d'aquell 14 d'abril!
Era la glòria d'un dia d'abril i aleshores no sospitàvem que fos tan incerta;
qui podia pensar-se que aquella alegria excitant acabaria cinc anys després
en la més absurda de les carnisseries...
L'únic que en tenia com un pressentiment eres tu;
però de tu, aleshores, ¡en fèiem tan poc cas!

JOAN SALES, *Incerta glòria*

L'abast de la comarca de les Garrigues que s'utilitza al llarg d'aquestes pàgines comprèn vint-i-cinc poblacions sorgides després de la divisió territorial de la Generalitat, projectada el setembre de 1932 i decretada l'agost de 1936, en què les Garrigues quedava adscrita a la regió de Lleida, la regió VIII i, posteriorment, pel decret de 23 de setembre de 1936 que adscriu els municipis a la comarca i fixava les Borges Blanques com la seva capital.

D'aquesta manera les poblacions que s'inclouen dins la comarca de les Garrigues són: l'Albagés, l'Albi, Arbeca, les Borges Blanques, Bovera, Castellans, Cervià de les Garrigues, el Cogul, l'Espluga Calba, la Floresta, Fullella, la Granadella, Granyena de les Garrigues, Juncosa, Juneda, els Omellons, la Pobla de Cérvoles, la Pobleta o Pobla de la Granadella (actualment Bellaguarda, també entre 1937 i 1939 adoptà aquest nom i des de 1984 ja apareix amb la nomenclatura actual), Puiggròs, el Soleràs, Tarrés, els Torms, Torregrossa (actualment inclòs a la comarca del Pla d'Urgell), el Vilosell i Vinaixa.

La divisió comarcal i la divisió eclesiàstica dels pobles de les Garrigues no coincien, és a dir, la comarca de les Garrigues estava repartida entre dos bisbats, el de Lleida i el de Tarragona. Les poblacions garriguenques que pertanyien, i encara pertanyen, al bisbat de

Divisió Territorial de Catalunya, 1936

Font: VILA, P. La divisió territorial de Catalunya

* Tot el que es podrà llegir a continuació és només una part de la tesi doctoral de títol "La Guerra Civil a la comarca de les Garrigues (1936-1939). Entre la revolució, la venjança, la por i la misèria", dirigida pel doctor Jaume Barrull Pelegrí (UdL), que vaig presentar a la Universitat de Lleida el 2 de juny de 2011 i que va merèixer un excel·lent cum laude per part del Tribunal format pels doctors Manel Lladonosa Vall-Ilebrera (UdL), que actuà com a president, Conxita Mir Curcó (UdL), Pelai Pagès Blanc (UB), Antoni Gavaldà Torrents (URV) i Teresa Abelló Güell (UB). Per criteris editorials i de publicació no apareixen totes les notes a peu de pàgina, en tot cas la referència de les fonts de recerca i el suport bibliogràfic pot consultar-se al final del llibre i a la tesi doctoral dipositada a la UdL.

Tarragona són: l'Albi, Arbeca, Cervià, la Pobla de Cérvoles, el Vilosell, Tarrés, l'Espluga Calba, els Omellons, Fullea i Vinaixa. La diòcesi de Tarragona es dividia en sis arxiprestats i 151 parròquies. Les poblacions de la comarca de les Garrigues pertanyien a l'arxiprestat de Sant Martí de Maldà.

Les poblacions que pertanyien, i també encara pertanyen, al bisbat de Lleida són: l'Albagés, les Borges Blanques, Torregrossa, Puiggròs, Juneda, el Soleràs, la Granadella, Bovera, els Torms, Granyena, Pobla de la Granadella, la Floresta, Juncosa, Castelldans i el Cogul. El bisbat de Lleida es dividia en disset arxiprestats per un total de 257 parròquies.

A la comarca de les Garrigues caldria parlar de dos arxiprestats. El de la Granadella, que comprenia les poblacions de la Granadella, Bovera, Granyena de les Garrigues, Juncosa, Pobla de la Granadella, el Soleràs i els Torms. A més de les poblacions no garriguenques d'Alcanó, Almatret, la Granja d'Escarp, Llardecans, Sarroca i Torrebesses. Per altra banda, hi havia l'arxiprestat de les Borges Blanques que incloïa les parròquies de les Borges Blanques, Juneda i annex Miravall, Puiggròs, la Floresta, Castelldans, Torregrossa, l'Albagés i el Cogul. A més dels Alamús i annex Vencilló, Artesa de Lleida, Aspa, Bell-lloc d'Urgell i Puigverd i annex Margalef.

La base econòmica de la comarca de les Garrigues era l'agricultura de secà, la típica de la Mediterrània (olivera, vinya i cereals), posant especial èmfasi en el conreu de l'olivera. L'agricultura a principis de segle xx encara estava fortament marcada per una clara autosuficiència i una manca de mercats externs i interns que milloressin la comercialització; la generalització del sistema de guaret, que comportava que en la mateixa finca es cultivessin dos o tres tipus de conreus (era corrent alternar rengleres de vinya o ametllers amb l'olivera i l'espai buit aprofitar-lo per conrear cereals), i la força del cacic o del gran propietari que, amb el seu poder econòmic, tenia el control absolut del mercat de treball i de les formes de producció, juntament amb el seu rol de "padrinatge" social que exercia sobre tots els membres de la comunitat. La propietat agrària a la comarca estava molt repartida, gairebé tots els pagesos tenien, com a mínim, una porció de terra que treballaven de manera familiar. Són explotacions que podríem considerar-les de molt petita grandària, entre 0 i 8 hectàrees, i els seus propietaris tot just podien viure d'aquesta terra, per tant havien de cercar altres ingressos treballant de jornalers, parcers o mitgers. Per això mateix també podríem dir que estava "mal repartida". Els grans propietaris acostumaven a tenir de 2 a 3 jornalers fixos durant tot l'any. Aquests augmentaven quan arribava l'època de les collites, especialment la de les olives. Els jornalers eventuals no eren sempre del poble, sinó que podien desplaçar-se de llocs bastant llunyans, cas, per exemple, de collidors de la zona de la Franja i, especialment, de Fraga.

Cal recordar que a la comarca de les Garrigues, tot i que és fonamentalment de secà, hi ha una part regada pel Canal d'Urgell, cosa que fa que el valor de la terra sigui més alt i provoca que es concentrin els propietaris més importants. Les propietats més grans a les Garrigues eren: la Masia de Miravall, a Juneda, amb una extensió de 1.743 ha i el Mas Roig, amb 348 ha, a les Borges Blanques. Cal destacar les propietats de Concabella amb 217 ha i Corbella amb 200 ha, també a les Borges Blanques. Cal dir, per altra banda, que l'activitat ramadera i de les pastures havia estat un recurs econòmic durant els primers anys del segle xx, bàsicament la cria d'oví, però també de cabrum i porcí.

Els ajuntaments acostumaven a tenir el monopoli de l'escorxador, del bestiar i de les carns. Es llogava els pastors, es buscaven venedors, etc., sempre per treure el major benefici. Moltes vegades l'Ajuntament podia cobrar per la utilització de l'escorxador en pells, llana o greix que després venia, o comprava el bestiar a diferents tractants. N'hi havia a la Granadella, Arbeca, la Pobla de Cérvoles o Juneda.

La cultura de la pedra (cabanes de volta, aljubs, marges o basses), arrelada a la comarca i al model econòmic, l'agrícola, féu que en algunes poblacions la indústria picapedrera tingués una certa importància. Cal remarcar de forma especial les poblacions de la Floresta i Vinaixa. L'activitat dels picapedrers, però, va tenir el seu zenit, fonamentalment, des de finals del segle XIX i fins a la segona dècada del XX. Fins a la guerra civil s'estabilitzà i posteriorment es denota una davallada important.

Una altra activitat que ajudava a tenir uns ingressos supletoris a les feines del camp, quan aquestes tenien poca activitat, eren les carboneres i el comerç del carbó vegetal. L'aprofitament de la massa forestal va ser un recurs més de les famílies pageses, en aquest cas en la producció de carbó. El cas més emblemàtic seria la població de Fullea, sense ser l'únic. Cal fer esment que després de la guerra civil i durant la dura postguerra, la producció del carbó va tenir una certa recuperació.

Finalment, una altra activitat complementària a les feines del camp i que també ajudava a sumar ingressos a les famílies pageses era la producció i venda de calç, és a dir, la transformació de la pedra canalenca en calç viva. La demanda d'aquest producte era feta per paletes, pintors o els mateixos pagesos (servia per a ensulfatar la vinya). Tarrés fou el poble de la comarca que destacà per la producció i venda de calç.

El model industrial garriguenc estava molt poc desenvolupat, tot i així hi havia algunes petites empreses de certa rellevància, la majoria de les quals foren confiscades o col·lectivitzades durant la guerra, que configuraven el complement econòmic a l'agricultura. Algunes d'elles estaven relacionades amb l'agricultura i amb la producció de l'oli a gran escala i, per tant, la seva contribució era qualificada d'industrial.

També el comerç tenia la base en l'agricultura i els productes de la terra. D'aquesta manera cal destacar els comerciants i tractants d'oli, fonamentalment a les Borges Blanques, o els comerciants d'olives, essent la població d'Arbeca la més destacada. També hi havia el comerç d'ametlles i el del vi i l'aiguardent, en el qual, a més de la capital de comarca, va destacar la població de Juneda. El lloc de referència econòmic, és a dir, el mercat on acudien la majoria de garriguencs era les Borges Blanques, basat, sobretot, en la venda d'aquests productes manufacturats a aquesta gent. Per tant, estem parlant d'un mercat i comerç molt tradicional, també autoabastit per la pròpia producció de la gent del territori.

A finals de la primera i principis de la segona dècada del segle passat, es produeix el primer gran moviment de transformació social i econòmica a la comarca amb el cooperativisme, gràcies a l'impuls que s'hi dona des de la Mancomunitat de Catalunya juntament amb el treball i presència del diputat a Corts pel districte de les Borges Blanques, Francesc Macià.

Per primer cop els petits i mitjans propietaris intenten buscar solucions a una situació dependent del gran propietari, amo de la major part de les terres, però també dels molins d'oli, el gran producte i principal recurs econòmic de la comarca. Sota la influència en l'organització

Francesc Macià a les Borges Blanques

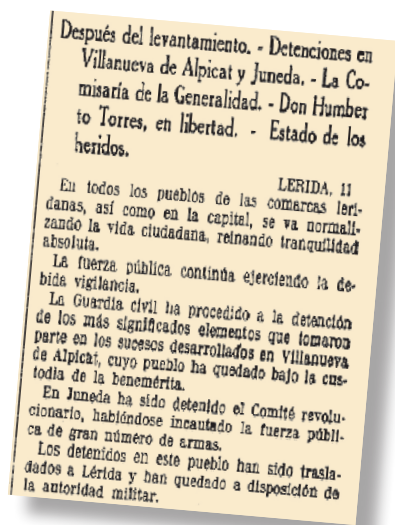
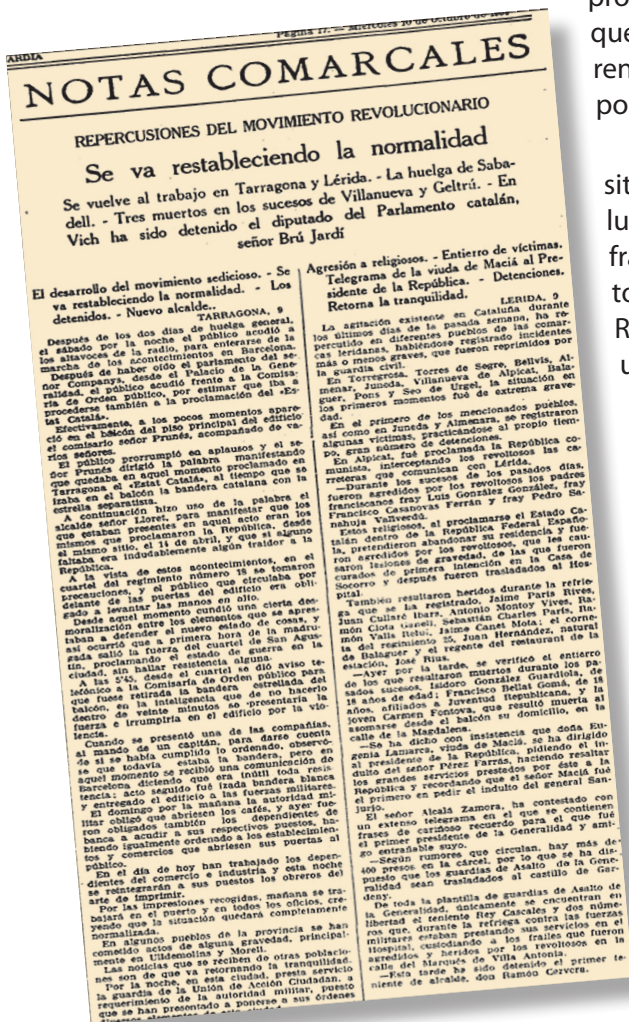
Font: Arxiu Josep Segura

cooperativa de les contrades veïnes, la Conca de Barberà, especialment, els pagesos garriguencs configurant els primers sindicats agrícoles amb la finalitat d'obtenir el màxim benefici de la producció del seu fruit.

Ens trobem davant els primers aires de canvi o ruptura a la comarca; l'hegemonia econòmica dels sectors tradicionals (grans propietaris) començarà a patir el primer sotrac, inici, encara precari, del futur canvi de model social, però també polític. L'arribada de la República reobre els anhels d'esperança i canvi que havia truncat la dictadura de Primo de Rivera. Per a molts, arribava la democràcia. Ben aviat s'anaren canviant els noms dels carrers, places o avingudes als pobles i predominà la idea que Catalunya no era altra cosa que una part de l'Espanya republicana. Així trobem noms que es repeteixen: Francesc Macià, República, llibertat, Alcalá Zamora, Salvador Seguí, Francesc Ferrer i Guàrdia, Santiago Rusiñol, García Hernández, Prat de la Riba, Pi i Margall, Francesc Layret o Fermí Galán.

Començaren a celebrar-se casaments civils, els cementiris es traspassaren a titularitat municipal i a la festa de carnestoltes començaren a aparèixer disfresses de capellans i monges. El sentiment anticlerical anava creixent. L'expectativa i l'entusiasme de la gent fou, a mesura que passaren els anys, inversament proporcional a les modificacions i innovacions que seguiren. Els alts i baixos republicans marquen, clarament, les diferents posicions i opcions polítiques entre la dreta i l'esquerra.

La República no donava resposta a les necessitats de la gent i alguns començaren a desilusionar-se. A poc a poc, s'anaven divulgant frases com: "La República fracassarà, és massa tova!" "Parto sin sangre es parto podrido." "La República sol és un pedaç a la Monarquia, cal una Revolució Social!"

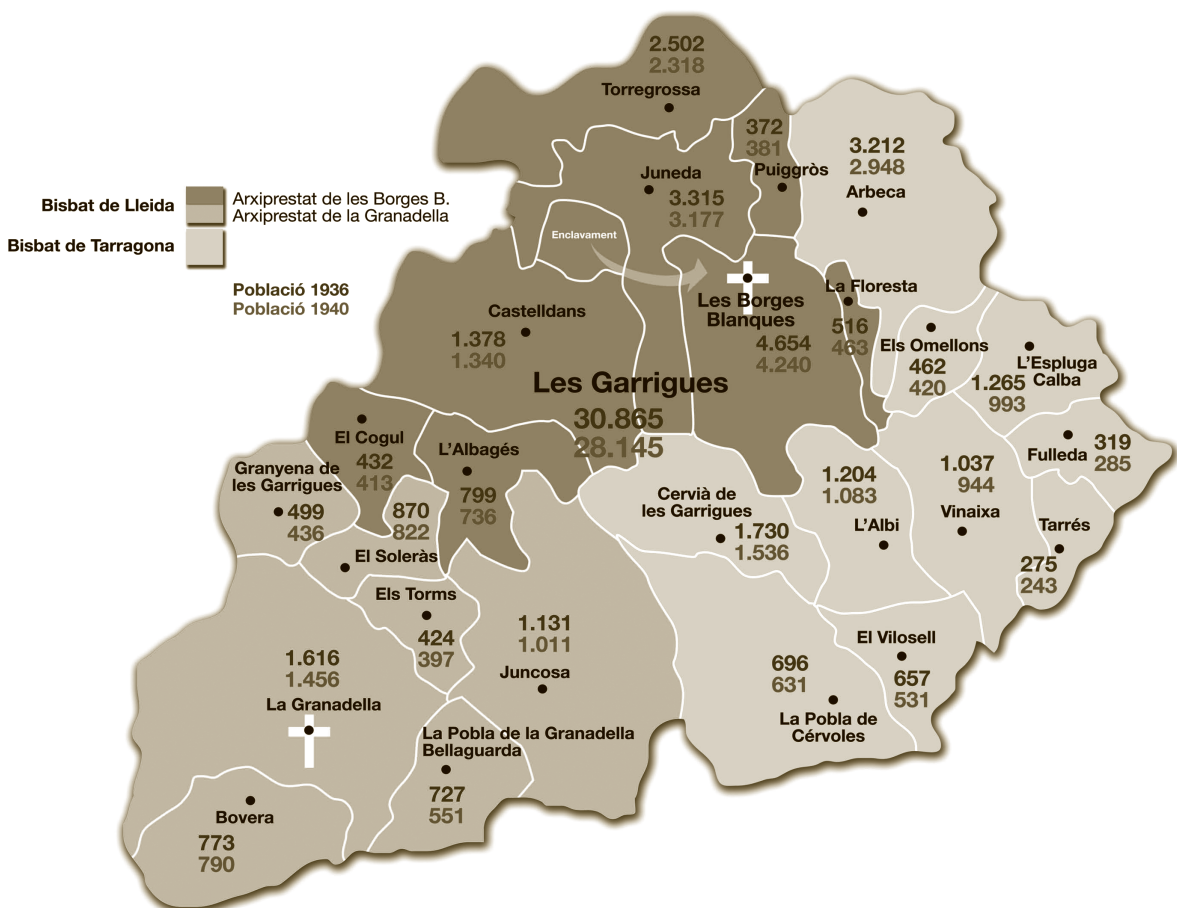
Repercussions del moviment revolucionari de 1934. Referència a Juneda i Torregrossa
Font: La Vanguardia. 10 d'octubre de 1934

Detenció dels participants en la revolta de 1934 de Juneda
Font: La Vanguardia. 12 d'octubre de 1934

És en aquest context quan comença a agafar força el sindicalisme camperol i l'agitació social encapçalada per la CNT i la FAI. Així comencen a convocar-se i produir-se les primeres vagues a finals del 1932, com a conseqüència de la mala maror per la devastació de les collites pel mal temps i les poques o nul·les solucions que s'oferien als pagesos. Això tingué continuïtat amb els fets produïts el 8 de gener de 1933 coneguts com l'assalt al quarter de la Panera. Si a l'hivern era per la collita d'olives, a l'estiu de 1933 es produïren enfrontaments entre mitgers i propietaris per la collita d'alfals. La culminació d'aquests conflictes foren els fets d'octubre de 1934, en els quals gairebé tots els pobles de la comarca, poc o molt, es veieren implicats.

Malgrat tot, l'afiliació a l'anarcosindicalisme a la comarca era més aviat reduïda, tot i que la seva presència reivindicadora i lluitadora va fer que molts s'hi afegissin. El moviment polític girava entorn de l'ERC com a gran estandard de la comarca, ajudat per l'arribada a la Generalitat de Francesc Macià, el gran prohom que entre 1907 i 1923 dominà a bastament les eleccions a diputat a corts espanyoles al districte de les Borges Blanques. Els anys de la República, el partit tingué una presència majoritària a la comarca, amb una gran quantitat de delegacions i de centres o locals a cadascun dels pobles. Cal destacar la importància del partit a les Borges Blanques, Arbeca, la Granadella o Juneda, amb la presència de dues publicacions quinzenals vinculades al partit, una a les Borges Blanques, Lluita, i l'altra a la Granadella, Clarí.

La comarca de les Garrigues l'any 1936

Font: elaboració pròpia. Disseny Joan Teixidó

Malgrat això, la figura de Macià començà a tenir crítiques dins el seu mateix sector. El cas més emblemàtic és quan se li girà en contra Ramon Fabregat Arrufat, que, a més de secretari personal durant els anys vint, havia estat el seu representat i avalador a les Borges Blanques i a la comarca. Tot i que era minoritari, només la presència del Bloc Obrer i Camperol (BOC) en algunes poblacions garriguenques trencava el domini total de l'Esquerra. Cal destacar la seva importància a Juneda, Torregrossa i les Borges Blanques. El BOC, que volia defensar els interessos de les classes socials més desfavorides, es presentà a les eleccions municipals de 1934 a les tres poblacions anomenades anteriorment, sense obtenir-hi representació. El ressò majoritari del BOC a les terres de Lleida es produí especialment al Segrià, la Noguera i l'Urgell, zones regades pel Canal d'Urgell. El mateix passà l'any 1936 amb la creació del POUM i el seu seguiment militant.

A l'altra banda de l'espai polític i sindical, l'àmbit de continuïtat, ens trobem amb el domini de l'IACSI, com a principal organització patronal agrícola, amb una notòria presència a la població de les Borges Blanques, però també amb la creació de societats agrícoles o associacions impulsades sota la idea de la defensa de la propietat per part dels terratinents. Tenim el cas de la creació d'una societat o associació a l'Albagés, anomenada Centre de Pagesos, formada pels productors d'oli més grans de la població. O a Cervià, amb la creació de l'Associació de Defensa de la Propietat de les Dretes, que va obtenir dos regidors a l'Ajuntament de la població en les eleccions municipals de gener de 1934.

El conservadorisme polític i la defensa de la propietat, de l'ordre social i el catolicisme serien la base de les forces polítiques de dretes, futur suport del franquisme. El partit conservador més arrelat a la comarca era el carlí i el focus més important el situem a les Borges Blanques, ja des del període de la restauració monàrquica. Per tant, hi havia una llarga tradició a la població, que, fins i tot, es va traduir en la publicació a partir de l'any 1932 del setmanari Horitzó, cosa que diu molt de la potencialitat del partit dels tradicionalistes i de la defensa del catolicisme. Fins i tot, els carlins de les Borges es van veure involucrats en diferents afers conflictius, com el que es va produir a Balaguer el 10 de setembre de 1933 amb motiu de l'aplec del Sant Crist.

L'altre gran focus carlí de la comarca era a Juncosa; estem parlant, també, d'una delegació molt activa i amb molta potència a la població, que assolí, a tall d'exemple, el domini del consistori després de les eleccions municipals de 1934. Aquests dos focus carlins proporcionaren força voluntaris per ajudar els militars rebels a Lleida. La desorganització interna i l'evolució dels esdeveniments van fer que, finalment, només els voluntaris juncosins arribessin a temps a la ciutat per posar-se al costat dels militars revoltats. Ni els voluntaris de les Borges ni els de Juneda, tot i que estaven preparats, van aconseguir desplaçar-se a la capital.

Malgrat la presència a la comarca de cedistes i lligaires, els primers relacionats amb l'IACSI i amb grups d'Acció Ciutadana i els segons amb alguns centres o casals que els van permetre guanyar les eleccions de 1934, no van tenir gaire influència ni arrelament a la comarca, en general, a diferència dels tradicionalistes.

Un exemple diferent és el de la Falange. Diferent i estrany. Era minoritari a Lleida ciutat i a la demarcació, fins i tot marginal en el conjunt de les forces dretanes, però sorprenentment tingué a la comarca un paper protagonista i rellevant encapçalat pel grup de joves de l'Espluga Calba, que el portaren a participar en el cop d'estat del 19 de juliol a Lleida. Tots ells, més d'una vintena, foren condemnats a mort pel Tribunal Popular de Lleida.